

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI KICHIK GURUH
TARBIYALANUVCHILARINI OILADA MILLIY QADRIYATLAR
VOSITASIDA AXLOQIY TARBIYALASHNING SHAKL, USUL VA
YO'LLARI**

Jabborova Saodat Zoirova
Buxoro davlat universiteti

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti kichik guruh tarbiyalanuvchilarini oilada milliy qadriyatlar vositasida axloqiy tarbiyalashning shakl, usul va yo'llari, shaxsning umumiy madaniyatni shakllantirishga, jismoniy, intellektual, axloqiy, estetik va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga, ta'lim faoliyati uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirishga e'tibor, bolalarni axloqiy tarbiyalashda oilaviy qadriyat va munosabatlar, tarbiyachi va ota-ona hamkorligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, yosh xususiyatlari, oilaviy qadriyat, jamiyat, axloqiy tarbiya, mas'uliyat, onglilik, hamkorlik, do'stona munosabat, yangicha, tizimli yondashuv, vizual tarbiya.

Аннотация. В статье рассматриваются формы, методы и способы нравственного воспитания воспитанников младшей группы в семье средствами национальных ценностей, внимание к формированию общей культуры личности, развитию физических, интеллектуальных, нравственных, эстетических и личностных качеств, формированию необходимых условий для воспитательной деятельности, семейные ценности и отношения в нравственном воспитании детей, сотрудничество воспитателя и родителей

Ключевые слова: дошкольное воспитание, возрастные особенности, благородная ценность, социум, нравственное воспитание, ответственность, осознанность, сотрудничество, дружелюбие, свежесть, системный подход, наглядное воспитание.

Annotation. The article will talk about the form, methods and ways of moral education of preschool children of a small group through national values in the family, the focus on the formation of a common culture of the individual, the development of physical, intellectual, moral, aesthetic and personal qualities, the

formation of the necessary conditions for educational activities, family values and relationships in the moral

Keywords: preschool education, age characteristics, elite value, society, moral education, responsibility, awareness, cooperation, friendliness, a new, systematic approach, visual education.

Maktabgacha ta'lim-bu shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini ko'zlab ta'lim va tarbiyalashning maqsadli jarayoni bo'lib, davlat tomonidan belgilangan ta'lim darajasidagi talabalar tomonidan erishilgan yutuqlarni o'z ichiga oladigan ta'lim tizimi hisoblanib ushbu tizimning vazifasi shaxsning umumiy madaniyatni shakllantirishga, jismoniy, intellektual, axloqiy, estetik va shaxsiy fazilatlarni rivojlantirishga, ta'lim faoliyati uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirishga, maktabgacha yoshdagi bolalarning sog'lig'ini saqlash va mustahkamlashga qaratilgan.

Maktabgacha ta'limning ta'lim dasturlari maktabgacha yoshdagi bolalarning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda har tomonlama rivojlanishiga, shu jumladan maktabgacha yoshdagi bolalarning maktabgacha yoshdagi bolalarga individual yondoshish va faoliyatga asoslangan boshlang'ich umumiy ta'limning ta'lim dasturlarini muvaffaqiyatli ishlab chiqishi uchun zarur va yetarli rivojlanish darajasiga yerishishiga qaratilgan maktabgacha yoshdagi bolalar imkoniyatlariga mos hisoblanib, tarbiyachilar bolalarni turli vaziyatlarda harakat qilishga, axloqiy qadriyatlarga, o'qish va yozish ko'nikmalariga, yestetik didni, jismoniy va badiiy madaniyatni rivojlantirishga o'rgatishi, bolaning har tomonlama barkamol rivojlanishini ta'minlash, shuningdek, uning ko'nikma va malakalarini rivojlantirish uchun mo'ljallangan. Ayniqsa, ushbu dasturda tarbiyalanuvchilarni oilada milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyalash imkoniyatlariga alohida e'tibor qaratilgan.

Hayot olamida, shubhasiz, tarbiya singari insoniyatga ta'sirli narsa yo'qdir. Shu sababdan qadimdan mashhur donishmandlar tarbiya to'g'risida qimmatli fikrlarni yozib qoldirganlar. Yoshlar tarbiyasi, ularni ilmi va har tomonlama yetuk qilib voyaga yetkazish barcha zamonlarda muhim vazifa hisoblangan. Mutafakkirlarimiz tomonidan yozib qoldirilgan bunday nodir asarlar o'sib kelayotgan yosh avlodni salbiy illatlardan asrab, axloqan pok, haqiqiy inson bo'lib yetishishlariga undagan.

Ajdodlarimiz asrlar davomida sevib mutolaa qilgan “Pandnoma”, “Siyosatnoma”, “Qobusnoma”, “Axloqi muhsiniy”, “Axloqi jaloliy”, “Axloqi nosiriy”, “Qonuni hikmat”, “Nigoriston”, “Bahr al-ulum”, “Kachko‘li sultoniy”, “Jovidoni xirad”, “Bistu se hikmat”, “Hikoyoti dilpisand”, “Odob as-solihin”, “Turkiy “Guliston” yoxud axloq” singari asarlar shular jumlasidandir. Ushbu nodir asarlarda avval axloq-tarbiyaga oid biror so‘z va tushunchani izohlab, keyin unga o‘quvchi amal qilish uchun naqliy va axloqiy dalillar keltiradi. Umuman ularning mazmun-mundariyasi, ularda ilgari surilgan ilg‘or g‘oyalar bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Shaxs kamolotida oila insoniyatning eng buyuk qadriyatki, u o‘z ijtimoiy vajifasini bajarib insoniyatni keyingi hayotida muvaffaqiyatga erishuvini bo‘lishini ta‘minlab keldi. Oilaning asosiy vazifalaridan biri bu bolani dunyoga keltirish va tarbiyalab jamiyatga tayyorlab berishdan iborat. Bolani dunyoga kelishi va uning sog‘lomligini ta‘minlash masalasi barcha vaqtlarda eng dolzarb muammo bo‘lib kelgan va shunday bo‘lib qolmoqda. Sog‘lom bolani tug‘ilishi va o‘sib ulg‘ayishi buning uchun yaratilgan shart sharoitlar bilan bog‘liq. Mamlakatimizda ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor munosabatlari yo‘lini tanlanishi va taraqqiyotning o‘zbek modelini besh tamoyillaridan biri kuchli ijtimoiy siyosat ekanligi sog‘lom bolani shakllantirish uchun barcha sharoitlar yaratilishini asosi bo‘lib hisoblanadi. Sog‘lom bola shaxs uchun ham, jamiyat uchun ham va xuddi shunday davlat uchun ham bir xil kerak. Shaxsning sog‘lom bolaga bo‘lgan ehtiyoji uning ichki motivlari orqali shakllanadi, chunki bola uni hayotini mazmunini ifodalaydi.

Eng avvalo sog‘lom bola shaxs, jamiyat va davlat uchun bir ahamiyatga ega ekanligini anglab olish lozim. Shundan so‘ng sog‘lom bolani shakllantirishga xizmat qiladigan omillar aniqlash lozim. Buning uchun albatta sog‘lom bola to‘g‘risida aniq bir tushunchaga ega bo‘lish kerak.

Xalqning asrlar davomida tarkib topgan tajribasida tarbiyaning mohiyati, uning shakl va metodlaridan yoshlarga aqliy, axloqiy, mehnat, estetik va jismoniy tarbiyada qanday foydalangani, ular yoshlarni oilaviy hayotga tarbiyalashda qanday amalga oshirilgani kabi masalalar bugungi kunda alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Xalq hamma vaqt insonni shakllantirishda tarbiyaning mohiyatini tushunib etgan. SHuning uchun ham tarbiya asosan quyidagi yo‘nalishlarda olib borilgan:

1. Oilada farzand tarbiyasi.
2. Farzand tarbiyasida ota-onaning ibrati.

3. Oilada aqliy, axloqiy, mehnat tarbiyasi va hunar o‘rgatish, estetik va jismoniy tarbiyani amalga oshirish shakl va metodlari.

Bolalar tarbiyasida tarixiy tajribalardan kelib chiqqan holda xalq tarbiyaning bir butun, yaxlit tizimini yaratdi. Bunda o‘git-nasihatning ahamiyati kattaligi ta’kidlangan. Bu metod asosida tarbiyalashda xalq maqollaridan o‘rinli foydalanilgan. Qadr-qimmat, burch va ma’suliyatni his etish halollik va rostgo‘ylik, yaxshilik kabi xislatlarga ega bo‘lish lozimligi pand-nasihat vositasida uqtirilgan. Masalan: «Bir kun tuz ichgan joyga qirq kun salom ber», «Birovga kesak otsang, u senga tosh otadi», «Birovga choh qazima, o‘zing tusharsan», «Aytgan erdan qolma, aytmagan erga borma», «Yo‘qolgan bisot topilar, yo‘qolgan baxt topilmas», «Yoshlikda eksang, qariganda o‘rasan», «Hosiling kam bo‘lsa, havodan ko‘rma», «Yomonning yaxshisi bo‘lguncha, yaxshining yomoni bo‘l», «Qadrlasang qadring oshar, qadrsizdan hamma qochar» kabilar.

O‘git-nasihat ertaklarda ham ko‘p qo‘llanilgan. Chunki ertaklar hayot maktabi bo‘lib, ularda pand-nasihatning natijasi, echimi o‘zini namoyon etadi. «Uch og‘a-ini botirlar» ertagi bunga misol bo‘la oladi.

O‘zbek xalqining milliy qadriyatlarida namuna ko‘rsatish metodi ham ko‘p qo‘llaniladi. «Ravshanxon» dostonida ham ota, kampir, aka-ukalarda barcha ijobiy xislatlar mavjud bo‘lib, insonparvarlik namunasini ko‘rishimiz mumkin.

Ammo dastlab biz xalq hikmatlari bo‘lgan maqol va iboralarda ota-ona va oilaning boshqa a’zolari namunasini ko‘rib o‘tamiz.

Masalan, «Olti kun och qolsang ham, otang odatini qo‘yma».

«Ota g‘ayratli bo‘lsa, bola ibratli bo‘lar».

Ushbu hikmatli so‘zlarda bolalarning qanday inson bo‘lib voyaga etishi va qay darajada turmush kechirishi – ota-onaning o‘zi qanday odam bo‘lishi, o‘zini qanday tutishi, qanday murabbiylik qilishiga bevosita bog‘liq ekanligi uqtiriladi.

Ming yillar davomida dono fikr, o‘tkir haqiqat, teran mazmun, so‘z xazinasining boyliklarini o‘zida mujassamlashtirgan son-sanoqsiz va rang-barang maqollarning tarbiyaviy ahamiyati beqiyosdir. «Og‘ani ko‘rib ini o‘sar, opani ko‘rib-singil», «Tegirmonni suv buzar, odamni odam buzar» kabi maqollar ibrat-namunaga misol bo‘la oladi. Chunki har bir oilada ukalar akalarga, qiz ona, opalariga qarab tarbiya oladi, voyaga etadi. Lekin yaxshi odamlar yaxshilarni ko‘paytirsa, yomonlar oz bo‘lsa-da yosh avlod tarbiyasiga salbiy ta’sir etadi.

Demak, ota-ona va kattalarning ibratli fe'l-atvor va xatti-harakatlari shu oiladagi bolalarga ijobiy ta'sir qilgani kabi ularning nojo'ya xatti-harakatlari bolalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Oiladagi yosh bolalar, o'z tabiatlariga ko'ra, ko'pincha kattalarga taqlid qiladilar. SHuning uchun ham o'z oilalaridagi kattalar misolida ijobiy va salbiy fe'l-atvorga ega bo'lishlari mumkin.

Bunday hikoyatlar xalq ijodida ko'plab uchraydi va voqealar bayonida yaxshi xislatlari uchun mukofot olsa, rag'batlantirilsa yomon qilmishlari uchun jazolanganligi, har kim qilmishiga yarasha ajr olishi aytiladi.

Bundan tashqari o'zbek xalqining milliy qadriyatlarida ishontirish metodidan ham foydalanilgan. Bunda, asosan ko'rgazmali, masalan, «Ona yurtning omon bo'lsa, rangi-ro'ying somon bo'lmas» maqolida inson o'z vatanida tinch-totuv hayot kechirsa, u baxtli-saodatli bo'ladi, degan fikr yotadi. Bunday maqollar xalq orasida juda ko'p. «Bir ko'rgan, yuz eshitgandan yaxshi», «Yong'oq olsang chaqib ol, ipak olsang boqib», «Jasurni-jangda, donishmandni-g'azablanganda, do'stni-muhtojlikda sina», «Ishonish bilan kasal bo'lsang, umid bilan tuzalasan» kabi maqollar insonni qat'iy ishonch bilan ish ko'rishga undaydi.

Oila-mahalla-maktabgacha ta'lim muassasasi hamkorligi tizimi doirasida bolalarni milliy qadriyatlar vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda quyidagi tamoyillarga asoslanildi: vorisiylik, sulolaning muayyan an'analarga egaligi, bolalarning yosh xususiyati, farzandlarning gender mansubligi va o'ziga xos psixologik sifatleri, individual tarbiya va ijodiy yondashish, onaning pedagogik qobiliyati, ibrat, milliy-ma'naviy qadriyatlarga hurmat.

Bolalarni milliy qadriyatlar vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonini ularga yaxshilik va yomonlik, ezgulik va yovuzlikni farqlash, jamiyatning axloqiy va madaniy qadriyatlari, shuningdek ma'naviy-axloqiy sifatlar

– saxiylik, mehnatsevarlik, adolatparvarlik, tinchliksevarlik haqida ma'lumot olishlariga yordam beruvchi o'zbek xalq ertaklari, topishmoq, maqol va matallar bilan to'ldirib borilishiga katta e'tibor qaratish lozim.

Bolalar yoshligidanoq xalq og'zaki ijodi janrlari bilan tanishtiriladi. Bular – ona allasi, o'yinlar – bolalar bilan ermaklar (“Chapaklar”, “Qo'l harakatlari”, “Hayvonlar harakatlariga taqlidlar”), maqollar, matallar, topishmoqlar, ertaklar. Xalq og'zaki ijodi bolajonlarning bilish faolligi, mustaqilligi, individualligi, hissiyotlari, atrof-olamga munosabati, nutq ko'nikmalari rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Maktabgacha ta'lim muassasasi va oilada bolalarni ma'naviy-

axloqiy tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodining turli shakllaridan maqsadli va tizimli foydalanish ularning ruhiy va jismoniy jihatdan kamol topishiga zamin yaratadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi va mahallalardagi ta'lim-tarbiya jarayonida yuqorida qayd qilingan tashkiliy va pedagogik-psixologik shart-sharoitlarni amalga oshirish bolalarni alla vositasida ma'naviyaxloqiy tarbiyalashda, balog‘at yoshidagi qizlar va yosh onalarda allalardan tarbiya vositasi sifatida foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish va metodik tayyorgarlikni rivojlantirishga imkon beradi.

Oilada bolalarni milliy qadriyatlar vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonining pedagogik-tashkiliy tuzilmasi ishlab chiqildi

Oila–mahalla–maktabgacha ta'lim muassasasi hamkorligida alla vositasida ma'naviy-axlokiy tadbirlarni tashkil etish va o‘tkazish mexanizmi ko‘rgazmali-faoliyatli fikrlash, allaning sinxron ta'siri (fonematik tovushlar) va xalq og‘zaki ijodining alla, maqol, topishmoq, matal, tez aytish, ertak kabi kichik janrlariga ustuvorlik berish asosida takomillashtirildi.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek xalqining milliy qadriyatlarida yosh avlodni oilaviy hayotga tayyorlashda ta'lim-tarbiya metodlari, usullari keng qo‘llanilganki, o‘zining amaliyligi, avlodan-avlodga o‘tib, tajribada sinalganligi va hayotiyliigi bilan tarbiya tizimida katta ahamiyatga egadir. Biz bu borada yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda qo‘llanilgan metod va usullar, farzand tarbiyasida ota-ona ibratini, oilada bolalarni aqliy, axloqiy, mehnat va hunar, estetik va jismoniy tarbiyasida xalq hikmatlari, maqol va iboralar, hikoyatlar, rivoyatlar, ertaklar, dostonlarda xalq foydalangan metod va usullarni hozirgi davrda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda qo‘llash muhim hisoblanadi.

Bog‘cha tarbiyalanuvchilari ongida yuqoridagi fazilatlarni shakllantirishda oila va tarbiyachi hamkorligi alohida o‘rin tutadi. Ta'lim jarayonida maktabgacha ta'lim muassasasi bilan uy, pedagogik jamoa bilan ota-ona hamjihatligi yaxshi samara berishi amalda isbotlangan. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalashda oilada ota-ona, aka-uka hamda opa-singillarning ham alohida o‘rinni egallashi bu oiladagi muhitga juda ham bog‘liq deb hisoblasak bo‘ladi. Barkamol avlodning tarbiyasi haqida gapirar ekanmiz Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning “Kelajak – bog‘chadan boshlanadi” degan fikrlari beixtiyor yodimizga keladi. Darhaqiqat bog‘cha bu bolalarimizning ham tarbiyaviy ham intellectual bilimlarning olishilari uchun debocha dargoh hisoblanadi. Oilaviy marosimlar xalq ma'naviyatining

tarkibiy qismi, muhim axloqiy qadriyati, ta'sirchan tarbiya vositasi sanaladi. Oilaviy marosimlar jarayonida namoyon bo'ladigan axloq-odob, mehr-oqibat kabi xislatlar yoshlar ma'naviyati shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Xalq an'analari qadrlanadigan oilalarda tarbiya topgan yoshlar ibratli axloqi bilan bosh qalardan ajralib turadi. Bunday oilalardan jinoyatchi, bezori kishilar chiqmaydi. Shu bois xalq an'analari va oilaviy urf-odatlar yordamida yoshlarni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi.. Ajdodlarmiz asrab-avaylab kelgan urf-odatlarimizni, sharqona odobimizni, naslimiz pokligini, buyukligimizni asrab-avaylab kelgusi avlodga yetkazish siz-u bizning qo'limizdadir.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti 3-4 yoshli bolalarni oilada axloqiy tarbiyalashda bir qancha yo'llari mavjud bo'lib, ular o'ziga xos omillarga bog'liq. Ta'lim va axloqiy tarbiya individual, guruhda va jamoada amalga oshiriladi.

Masalan, axloqiy tarbiyaning individual shakllari ichki dunyoning o'ziga xos xususiyatlarini, shaxsning yashash sharoitlarini hisobga oladi, ma'lum bir shaxsga ta'sir qilishning yeng samarali usullaridan foydalanadi. Shu bilan birga, ushbu ta'lim shakli tarbiyachining malakasi bilan cheklangan va bir tomonlama bo'lishi mumkin. Ushbu ta'lim shakli, qoida tariqasida, boshqalar tomonidan to'ldiriladi.

Quyidagi axloqiy tarbiya usullari tasnifda mavjud:

Og'zaki shakl: (jamoaviy yig'ilish, yig'ilish, ma'ruza, ma'ruza, munozara);

Amaliy shakl: (yurish, ekskursiya, sport musobaqasi, olimpiada, musobaqa);

Vizual shakl: (muzey, ko'rgazma, tematik stand).

Axloqiy tarbiyaning ko'p qirrali jarayoni tashkilotning turli shakllarini o'z ichiga oladi.

Axloqiy tarbiya jarayoni bir tomonlama bo'lishi mumkin emas. Axloqiy tarbiyaning eng mashhur usullariga mashqlar bajarish, bolani ishontirish, buzilish, rag'batlantirish va motivatsiya, aks ettirish, taklif, yaxshi ishlarni tasdiqlash uchun rag'batlantirish, yomon ishlardan xalos bo'lish uchun jazo usuli, vaziyatlarni tarbiyalash usuli va ijtimoiy sinov-testlar misol bo'ladi.

Yuqoridagi usulni tanlashga ta'lim faoliyatining mazmuni va yo'nalishi ta'sir qiladi. Amalda ta'limning yuqoridagi barcha shakllari va usullari bir-biri bilan chambarchas bog'liq va bir-biriga mos keladi. Asosiysi, axloqiy tarbiya jarayonining mazmuni umumiy asosga yega, uning barcha ko'rinishlarida umumiy boshlanishlarga yega. Bu nafaqat axloqiy tarbiya, balki axloqiy xulq-atvor

ko'nikmalarini rivojlantirish bilan ham muhimdir. Bunda tarbiyachilar, oila a'zolari va ota-onalarning roli juda katta.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитания: Учебное пособия. 2-издания. М.: Аадемия, 2000-232 с.

2. Musurmonova O. Oila ma'naviyati – milliy g'urur. – T.: O'qituvchi, 1999, – 198 b.

3. Yo'ldoshev F., Haydarov O. Ma'naviy meros va yosh- lar tarbiyasi. // Guliston, 1999, 5-son, 5–6-betlar.

4. Xalmatova M. Oilaviy munosabatlar madaniya- tini takomillashtirish va sog'lom avlodni tarbiyalash muammolari: Falsafa fanlari d-ri...dis./ Toshkent dav- lat agrar un-ti. – Toshkent, 1998. – 326 b.

Research Science and Innovation House